

ЛІНГВІСТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ЮРИДИЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті з погляду юридичної лінгвістики обґрунтовано категорію лінгвальної визначеності, яка реалізується на рівні юридичного дискурсу і являє собою лінгвістичний корелят юридичної визначеності. Застосування категорії лінгвальної визначеності проілюстровано на прикладах кількох фрагментів лінгвістичних експертиз юридичних текстів.

Ключові слова: лінгвальна визначеність, юридична визначеність, лінгвістична експертиза.

Юридична лінгвістика — новий міжгалузевий напрям на перетині мовознавства і права — нині виробляє свій категорійний апарат і формує свої методологічні підходи до аналізу мовних явищ. Ці підходи мають відповідати предмету дослідження й забезпечувати систему кореляцій між поняттями й категоріями права і лінгвістики.

Завданнями юридичної лінгвістики є, по-перше, лінгвістичний аналіз юридичного дискурсу і, по-друге, лінгвістичний аналіз фактів мовлення, реалізованих у різних комунікативних сферах, з погляду їх юридичної оцінки. Таким чином, юридична лінгвістика розвивається у двох напрямках: аналізуються, з одного боку, мовні аспекти права (це є завданням стилістики юридичного мовлення, законодавчої техніки, судової риторики та ін.) та, з другого боку, — юридичні аспекти мови (цим займаються лінгвістична експертологія і лінгвістична експертиза, які оцінюють факти мовлення в проекції на юридичні концепти). Перший з цих напрямів — лінгвістичний аналіз юридичного дискурсу — використовує вже вироблену в мовознавстві методологічну базу. Для другого напрямку — для лінгвістичного оцінювання мовлення в контексті правового поля — усталеної методологічної концепції на сьогодні не існує¹. Якщо перший напрям оцінює мовленнєві одиниці на шкалі *краще* — *гірше*, *припустимо* — *неприпустимо*, то для другого підсумкова лінгвістична оцінка мовленнєвого факту має бути зведена до відповіді *так* або *ні*. Юридична сфера вимагає визначеності, при цьому очікуваний ступінь об'єктивності лінгвістичного висновку, який може набувати юридичного статусу доказу, є дуже високим. Специфіка другого напрямку юридичної лінгвістики — який оцінює факти мовлення в проекції на юридичні концепти — полягає також у тому, що тут лінгвістові доводиться мати справу здебільшого з так званим негативним мовним матеріалом: предметом юридичних суперечок стають насамперед факти комунікативно небездоганного мовлення.

¹ Див.: Черкасова М. Н. Речевые формы агрессии в текстах СМИ. — Ростов н/Д., 2011. — С. 88.

Соціальне замовлення на лінгвістичну експертизу як на окремий інститут стає дедалі очевиднішим, але узагальнювальних досліджень з юридичної лінгвістики, які б сприяли уніфікації підходів до цього прикладного лінгвістичного напрямку, в Україні до цього часу немає. Лінгвістичну експертизу нерідко здійснюють особи, які не мають відповідної вузькопрофільної кваліфікації або в них узагалі відсутня мовознавча освіта. Про неопрацьованість критеріїв вирішення питань, пов'язаних з альтернативними інтерпретаціями тексту, який має юридичні наслідки, та з оцінкою фактів мовлення в контексті нормативних приписів, свідчать суб'єктивізм, недостатня експлікативність методик, неперекопливість лінгвістичних аргументів і висновків. За відсутності розробленої методичної основи лінгвістичної експертизи будь-який лінгвістичний висновок експерта може набувати прецедентної сили й визначати наступну практику аналогічних експертиз та їх досудового й судового використання, а в подальшому може впливати й на самі закони, які нерідко відображають підходи, вироблені юридичною практикою².

Прагмалінгвістичний підхід до аналізу мовних явищ, який дедалі ширше застосовується в сучасних теоретичних дослідженнях, ще не знайшов належного застосування в лінгвістичній експертології. У висновках спеціалістів, які залучаються до юридичних дискусій, дотепер панують стереотипні уявлення про мову: абсолютизуються лексикографічні дані, при цьому вибір словників не завжди належно обґрунтовується, не враховуються релевантні комунікативні чинники, ігнорується феномен прагматичного значення тощо. Можливості, які відкриває прагмалінгвістичний підхід при аналізі текстів, що вимагають правової оцінки, та при інтерпретації текстів, пов'язаних з юридичними наслідками, правникам здебільшого невідомі. Складна прагматична модель мови й новітні здобутки лінгвістичної теорії ще не стали складником юридичного дискурсу й вагомим аргументом у юридичній практиці.

Для юридичної легітимізації лінгвістичних аргументів і отриманих висновків найвідчутнішою є проблема «об'єктивності» лінгвістичного знання та забезпечення «відтворюваності» результатів лінгвістичної експертизи при її повторному проведенні іншими спеціалістами. Це можливо лише за умови застосування достатньо формалізованих процедур лінгвістичного аналізу, а отже, питання методів лінгвістичної експертизи стає одним з визначальних³. Вироблення системи формалізованих підходів і методів лінгвістичного аналізу, відхід від суб'єктивної інтерпретації фактів мовлення з послідовним застосуванням сучасної прагмалінгвістичної теорії підвищує юридичний статус лінгвістичної експертизи й дозволяє говорити про лінгвістичні механізми забезпечення одного з важливих принципів верховенства права — принципу юридичної визначеності.

Принцип юридичної визначеності⁴ (англ. legal certainty) вимагає насамперед передбачуваності законодавства та однаковості трактування й застосуван-

² Див.: Голев Н. Д. «Герой капиталистического труда» — оскорбительно ли это звание (о двух стратегиях прагматического анализа текста как объекта юрислингвистической экспертизы) // Юрислингвистика-1: проблемы и перспективы. — Барнаул, 1999. — С. 127.

³ Ажнюк Л. В. Лінгвістична експертиза: статус і методологічні презумпції // Мовознавство, 2012. — № 3. — С. 49–52.

⁴ В українських джерелах на позначення цього поняття уживаються дві терміносполуки: *юридична визначеність* і *правова визначеність*, що є наслідком термінологічної неусталеності використання в українському юридичному дискурсі прикметників *юридичний* і *правовий*.

ня правової норми. Концепція юридичної визначеності є однією з засадничих концепцій верховенства права, яке чітко прописане в преамбулі ратифікованої Україною Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁵. Правовий зміст юридичної визначеності полягає в тому, щоб забезпечити правовими рамками громадян, аби вони могли передбачити з упевненістю юридичні наслідки своїх дій⁶.

Поняття «юридична визначеність» відсутнє в установчих договорах Європейського Союзу, але принцип юридичної визначеності визнаний як загальний принцип права ЄС⁷. Як не раз зазначалося в рішеннях Європейського суду з прав людини та в рішеннях Конституційного Суду України, принцип юридичної визначеності є одним із складників принципу верховенства права. Конституційний Суд України в Рішенні № 5-рп/2005 від 22 вересня 2005 р. вказав, що з конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності й недвозначності юридичної норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці й неминуче призводить до сваволі (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини).

Численні публікації в спеціалізованих юридичних виданнях, у яких порушується проблема юридичної визначеності, наголошують на вимозі чіткості, зрозумілості й однозначності юридичної норми: «норма закону повинна бути сформульована достатньо чітко, щоб громадянин міг регулювати свою поведінку, а в разі надання йому кваліфікованої консультації був здатний розумно передбачити наслідки, до яких призведе його певна дія»⁸. Правники наголошують, що в основу поняття «юридична визначеність» покладено вимогу чітких, точних формулювань законодавчих настанов⁹. Серед іншого принцип юридичної визначеності передбачає також право особи на використання зрозумілої мови в судовому процесі¹⁰. Таким чином, для окреслення змісту поняття «юридична визначеність» як основні вимоги до формулювання припису використовують поняття «чіткість», «точність», «зрозумілість», що містять вагомий елемент суб'єктивної оцінки. Проте юридична наука, як правило, потребує більшої конкретики.

У рішенні Європейського суду з прав людини зміст цієї вимоги до тексту національного закону розкривається так: «Норма не може розглядатися як “право”, якщо її не сформульовано з достатньою точністю так, щоб громадянин мав змогу, якщо потрібно, з відповідними рекомендаціями, до певної міри передбачити наслідки, що їх може потягнути за собою вчинена дія»¹¹.

⁵ Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (скорочений варіант назви документа — Європейська конвенція з прав людини) було прийнято в Римі в 1950 р. Україна ратифікувала цей міжнародний документ у 1997 р. Текст офіційного перекладу було затверджено Міністерством закордонних справ України 2006 року.

⁶ Див.: Головатий С. П. Верховенство права. — Кн. 2. Від доктрини — до принципу. — К., 2006. — С. 758.

⁷ Див.: Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика). — Х., 2008. — С. 178–180.

⁸ Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини. — К., 2002. — С. 99.

⁹ Див.: Матвєєва Ю. І. Принцип юридичної визначеності: у пошуках розуміння // Наукові записки НаУКМА. — К., 2009. — Т. 90. Юридичні науки. — С. 11.

¹⁰ Див.: Опришко В. Ф., Омельченко А. В., Фастовець А. С. Право Європейського Союзу: Загальна частина. — К., 2002. — С. 139.

¹¹ Case of Olsson v. Sweden (N 1), no. 10465/83, 24 March 1988, para 61. [Цит. за:] Приймак А. М. Принцип юридичної визначеності: поняття та окремі аспекти // Наукові записки. — К., 2010. — Т. 103. Юридичні науки. — С. 54.

Вимогу чіткості, зрозумілості й однозначності юридичної норми часто розглядають звужено, як вимогу лише до формулювання нормативних приписів, що стосується насамперед процесу правотворчості. Один з етапів цього процесу — мовне оформлення нормативно-правового тексту — перебуває в сфері компетенції *законодавчої техніки*, яка розробляє і впроваджує систему правил і засобів мовного оформлення того чи іншого юридичного змісту в текстах юридичних актів різного рівня.

У широкому розумінні принцип юридичної визначеності як один зі складників верховенства права розглядається як сукупність вимог, що реалізуються не лише в процесі правотворчості, а й на етапі правозастосування¹². У правозастосуванні юридична визначеність передбачає однозначну інтерпретацію вже сформульованої юридичної норми й вимагає такої однозначної інтерпретації нормативно-правового тексту. Інтерпретаційна діяльність регламентується окремим напрямом — *юридичною технікою*, який охоплює сферу правозастосування.

С. П. Головатий у монографії «Верховенство права» параметризує юридичну визначеність так: верховенство права як визначеність вибудовується з опорою на три установчі принципи, якими є 1) закон, спрямований у майбутнє (юридична норма прописується наперед і не може бути запроваджена постфактум); 2) закон зрозумілий; 3) закон загальний (схожі справи мають вирішуватися так само: це означає, що закон є логічно послідовним, і що має бути вироблена певна доктрина прецеденту та/або певна форма кодифікації)¹³.

У правозастосуванні «верховенство права як визначеність» обумовлює, що «закон (в широкому розумінні, тобто право.— Л. А.) є досконалим (довершеним) і в ньому немає прогалин»¹⁴. С. П. Головатий з посиланням на Л. Фуллера зазначає: «Корпус юридичних норм не може виключати всі випадки застосування загальних, розпливчастих і заплутаних понять: відомі випадки, коли самі позитивні юридичні норми створюють невизначеність через семантичну й синтаксичну недосконалість тексту або через те, що дві чи більше юридичні позитивні норми приписують суперечливий варіант вирішення даної справи (юридичні антиномії). Але верховенство права як визначеність обумовлює якраз протилежне: навіть якщо низка позитивних юридичних норм не несе однозначності, то закон як ціле (себто право) створює однозначність (визначеність). При цьому судді повинні діяти так, нібито й не існує жодної неясності, жодної туманності, жодної суперечності; на абстрактному рівні судові рішення можуть вважатися такими, що відповідають праву, коли їх безпосередньо обґрунтовано на підставі “ідеалотипу” і якщо вони є сумісними з “ідеалотипом права як визначеності”. Тому, щоб рішення вважалося розумно обґрунтованим на юридичних підставах, такі підстави мають бути — принаймні — спрямовані у майбутнє, зрозумілі і загальні. Там, де невизначеність спричинена антиномією (суперечністю в законодавстві), суддя може розв’язати цю проблему за допомогою набору відносно формальних правил»¹⁵.

¹² Див.: Рішення Конституційного Суду України № 5-рп/2005 від 22 вересня 2005 року, абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини; див. також: *Приймак А. М.* Зазнач. праця.— С. 53–55.

¹³ Див.: *Головатий С. П.* Зазнач. праця.— С. 759.

¹⁴ Там же.— С. 759–761 (з посиланням на: *Fuller L. L.* *The Morality of Law*.— New Haven, 1969.— P. 151–152).

¹⁵ Там же.— С. 763–764 (з посиланням на: *Fuller Lon L.* *Op. cit.*— P. 155–156).

В українському законодавстві втілення в процесі правозастосування принципу юридичної визначеності як однієї з фундаментальних концепцій верховенства права відображено в частині 4 статті 8 «Верховенство права» Кодексу адміністративного судочинства України: «Забороняється відмова в розгляді та вирішенні адміністративної справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини»¹⁶.

Відповідно до цієї норми в разі *неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності* законодавства, яке регулює спірні відносини, на суд покладається обов'язок розв'язати спірні відносини у спосіб, що відповідає принципам верховенства права (в тому числі — принципу юридичної визначеності) з використанням набору відносно формальних правил¹⁷. Мова йде про найзагальніші юридичні принципи інтерпретації у правозастосуванні нормативного тексту (або ряду текстів, пов'язаних синтагматичними зв'язками) — про проблему насамперед лінгвістичну, яку суд так чи інакше має розв'язувати щоразу, мотивуючи своє рішення.

Аналізуючи один зі згадуваних вище установчих принципів верховенства права як визначеності «закон — зрозумілий», яким передбачено, що «громадяни мають розуміти зміст (сенс і межі) юридичних норм так само, як їх розуміє і їхня влада»¹⁸, С. П. Головатий з посиланням на Л. Фуллера виводить з цього принципу декілька логічних наслідків, один з яких безпосередньо стосується інтерпретації тексту в правозастосуванні: «юридичні норми мають тлумачитися відповідно до правил, які самі по собі є зрозумілими, чіткими і такими, що поширюються на всіх членів суспільства, до яких застосовується закон (курсив наш.— Л. А.); у цьому аспекті правилом тлумачення, яке найкращим чином досягає цієї мети, найімовірніше, є “буквальне правило”, тобто правило, яке приписує, що юридичні поняття слід розуміти відповідно до загального значення, наведеного словником»¹⁹.

Рекомендоване «буквальне правило» тлумачення юридичного тексту, згідно з загальним словниковим значенням його компонентів, попри свою привабливість і позірну «доступність» не враховує змістових складників, зумовлених лінгвістичною прагматикою, і тому не завжди може бути успішно реалізоване. Множинність інтерпретацій юридичного тексту найчастіше виникає якраз тоді, коли об'єктом інтерпретації стає саме прагматичне значення висловлення, яке не дорівнює формальній сумі компонентів поверхневої структури тексту, а виводиться з урахуванням ряду прагмалінгвістичних факторів. Водночас цитовані юридичні джерела підтверджують, що принципу юридичної визначеності відповідає максимально формалізоване тлумачення юридичної норми.

Як показують наведені ілюстрації, категорія юридичної визначеності у багатьох положеннях тісно пов'язана з питаннями лінгвістики тексту й містить вагомий лінгвістичний складник. У законодавчих і підзаконних актах юридична норма існує в мовленнєвій фіксації і тому має розглядатися також як мовленнєвий факт. Якщо виникає конфлікт, пов'язаний з різночитанням юридичного акту, з його альтернативними інтерпретаціями, правники дедалі частіше вдаються до лінгвістичної експертизи. Завданням такої експертизи є інтерпре-

¹⁶ Кодекс адміністративного судочинства України // Вісн. Верховної Ради.— 2005.— № 35–36, № 37.— Ст. 446.

¹⁷ Див.: Головатий С. П. Знач. праця.— С. 1549.

¹⁸ Там же.— С. 759 (з посиланням на: Fuller Lon L. Op. cit.— P. 151–152).

¹⁹ Там же.— С. 759–761 (з посиланням на: Fuller Lon L. Op. cit.).

тація наявного в тексті закону мовного матеріалу з використанням широкого спектру прагмалінгвістичних підходів і з опорою на прийнятні для права лінгвістичні аргументи. При цьому об'єктом інтерпретації часто стає «прагматичне значення» фрагментів тексту, яке відрізняється від формальної суми значень експлікованих у тексті мовних одиниць. Водночас принцип юридичної визначеності, якому не повинен суперечити також і висновок лінгвістичної експертизи, вимагає застосування максимально формалізованих процедур лінгвістичного аналізу й використання логічних структур аргументації. Тому для лінгвістичної експертології, як і для інших напрямів прикладної лінгвістики, вироблення системи формалізованих методів і процедур аналізу текстового матеріалу є першорядним завданням. Використання системи лінгвістичних понять і категорій може дозволити також значною мірою формалізувати й саме поняття юридичної визначеності — принаймні в тій його частині, яка перекривається питаннями лінгвістики тексту.

Для послідовного розмежування в лінгвістичній експертизі юридичної і мовознавчої сфер видається доцільним спиратися на лінгвістичний корелят категорії юридичної визначеності — категорію *лінгвальної визначеності*.

Лінгвальна визначеність — це категорія, яка виходить за межі тексту й характеризує юридичний дискурс у цілому. Вона передбачає, що навіть якщо окремі елементи тексту, цілий текст або декілька текстів, пов'язаних синтагматичними або парадигматичними зв'язками, не забезпечують комунікативної точності й однозначності, правовий дискурс у цілому дає змогу досягти такої однозначності, і її обґрунтування можливе з використанням ряду формалізованих лінгвістичних процедур²⁰. Для лінгвістичної експертизи тексту документа застосування категорії лінгвальної визначеності дозволяє значною мірою формалізувати методику аналізу й вибудовувати лінгвістичну аргументацію на прийнятних для юриспруденції логічних і когнітивних моделях. З принципу лінгвальної визначеності як логічний наслідок випливає *презумпція комунікативної достатності* структурно-змістових компонентів тексту в межах юридичного дискурсу. Для лінгвістичної експертизи, пов'язаної з існуванням альтернативних інтерпретацій тексту, який має юридичні наслідки, ця презумпція є вихідною.

Методологічним стрижнем лінгвістичної експертизи тексту, який має юридичні наслідки, повинен стати нормативний (прескриптивний) підхід до аналізу мовного матеріалу, оскільки будь-яка оцінка вибудовується насамперед з усвідомлення норми²¹. Комунікативна норма, яка виводиться на підставі існуючих дискурсивних практик, є своєрідною константою; вона задає інваріантне значення, у порівнянні з яким виявляються комунікативно вагомі смислові нашарування тексту. При цьому об'єктивність лінгвістичних висновків щодо інтерпретації наявного мовного матеріалу підтримується застосуванням ряду експертних презумпцій — своєрідних лінгвістичних аксіом, які не потребують доведення з огляду на їх очевидність, підкріплену основами лінгвістичної теорії.

Вихідною експертною презумпцією є презумпція комунікативної достатності тексту як частини відповідного дискурсу. Ця презумпція виводиться як логічний наслідок із принципу лінгвальної визначеності. Легітимність тексту, який має юридичні наслідки і вже набув законної сили, знімає питання щодо коректності

²⁰ Пор. як розкривається правовий зміст принципу юридичної визначеності в кн.: Головатий С. П. Зазнач. праця. — С. 763–764 (з посиланням на: Fuller Lon L. Op. cit. — Р. 155–156).

²¹ Аженик Л. В. Зазнач. праця. — С. 50.

його мовного оформлення²². Тому лінгвістична експертиза виходить з презумпції коректного мовного оформлення такого тексту, тобто з презумпції його неаномальності²³. Ця презумпція передбачає оцінку тексту як такого, що відповідає нормам мови загалом і принципам юридичної техніки зокрема (доки не доведено протилежне)²⁴. Презумпція неаномальності легітимного тексту, який має юридичні наслідки, з опорою на поняття комунікативної норми дозволяє аргументовано відхилити ті його альтернативні інтерпретації, які вибудовуються на приписуванні структурним одиницям аналізованого тексту таких значень, які не відповідають дискурсивним практикам.

З презумпцією неаномальності пов'язані гіпонімічними зв'язками презумпції нижчого порядку, зокрема презумпції лексичної та граматичної однозначності мовних засобів; презумпція стильової однорідності тексту; презумпція релевантності маркованого мовного засобу та ін. Ці презумпції визначають підходи при інтерпретації фактів мовлення на різних мовних рівнях. При цьому лінгвістична аргументація оперує логічними структурами й вибудовується з урахуванням когнітивних моделей сприйняття юридичного тексту.

Можливості застосування в лінгвістичній експертизі формалізованого підходу з опорою на ряд експертних презумпцій проілюструємо на прикладі фрагментів трьох лінгвістичних експертиз, пов'язаних з існуванням альтернативних інтерпретацій текстів, які мають юридичні наслідки.

1. Презумпція комунікативної достатності структурно-змістових компонентів тексту в межах юридичного дискурсу передбачає, що навіть якщо окремі елементи тексту, цілий текст або й декілька текстів, пов'язаних синтагматичними або парадигматичними зв'язками, не забезпечують комунікативної однозначності, то правовий дискурс у цілому передбачає можливість досягнення такої однозначності і її обґрунтування можливе з використанням ряду формалізованих лінгвістичних процедур. Застосування презумпції комунікативної достатності дозволяє аргументовано інтерпретувати текстовий фрагмент, різночитання якого пов'язані з намаганням обґрунтувати ту чи іншу версію шляхом буквалістичного прочитання тексту як формальної суми експлікованих мовних одиниць без урахування синхронічних зв'язків аналізованого фрагмента в межах тексту, тексту в межах юридичного дискурсу й без урахування лінгвістичного феномену прагматичного значення. Саме такі буквалістичні інтерпретації спірних фрагментів тексту, з огляду на їх доступність і позірну мотивованість як для юристів, так і для лінгвістів, переважають у практиці правозастосування.

Приклад 1. Об'єктом експертного лінгвістичного дослідження став такий текст боргового зобов'язання: «Я, Петренко В. С., узяв у борг у Семененка М. М. 100 000 грн до 20.02.2011» (імена змінено.— Л. А.).

Уже саме питання для лінгвістичної експертизи, сформульоване кваліфікованим юристом, презуміювало буквалістичну інтерпретацію аналізованого фрагмента. Воно звучало так: «Чи передбачає значення прийменника *до* в українській мові, що останнім днем повернення боргу є 20.02.2011?».

²² Питання коректності / некоректності мовного оформлення юридичного тексту взагалі не постає в процесі правозастосування, тоді як на етапі правотворчості це питання є одним з визначальних.

²³ Ажнюк Л. В. Зазнач. праця.— С. 50–52.

²⁴ Там же.— С. 61–64.

Пресупозиція цього питання вказувала на існування альтернативних версій інтерпретації зазначеного текстового фрагмента: 1) Борг необхідно повернути 19.02 до 24 год. 00 хв.; 2) Борг необхідно повернути 20.02 до 24 год. 00 хв.; при такій інтерпретації висловлення «узяв у борг до 20.02.2011» є рівнозначним висловленню «узяв у борг до 20.02 включно». Завданням експерта є підтвердити або спростувати одну з цих версій.

Якісні параметри лінгвістичної експертизи великою мірою зумовлені якісним рівнем сформульованих замовником питань, що їх винесено на розгляд експерта. Експертиза не дає відповіді на питання, ініційовані самим експертом, як такі, що виходять з його суб'єктивного бачення суті справи. Зокрема, некоректно сформульоване питання, яке вимагає відповіді, що виходить за межі компетенції лінгвістичної експертизи, одразу ставить під сумнів юридичну вагу такого дослідження і є підставою для того, щоб визнати його нікчемним. Питання, в якому вже закладено буквалістичну інтерпретацію текстового фрагмента, вимагає саме такої інтерпретації від лінгвіста. Тому при формулюванні питань, які виносяться для експертизи, допомога лінгвістів має першорядне значення.

Аналіз альтернативних версій інтерпретації наведеного текстового фрагмента з опорою на значення, яке реалізує в українській мові прийменник *до*, не може привести до бажаного результату — однозначної аргументованої лінгвістичної інтерпретації тексту боргового зобов'язання. Щодо визначення точної кінцевої календарної дати, для позначення якої вживається конструкція прийменник *до* + числівник, серед мовознавців існують різні погляди, представлені у фахових публікаціях²⁵, однак та чи інша точка зору в них належно не аргументується. Прийменник *до*, як і більшість прийменників української мови, є багатозначним, і намагання наділити його однозначністю в межах окремого слововживання без виходу на вищий, дискурсивний рівень, для прикладних завдань лінгвістичної експертизи є невиправданим.

Інакше сформульоване питання: «Чи передбачає формулювання “узяв у борг до 20.02.2011” у тексті боргового зобов'язання можливість повернення боргу 20.02.2011?» дає змогу лінгвістові не обмежуватися семантичним аналізом елементів поверхневої структури тексту. Завданням експерта є підтвердити або спростувати одну з альтернативних версій інтерпретації досліджуваного фрагмента, а саме: 1) борг необхідно повернути 19.02 до 24 год. 00 хв. або 2) борг необхідно повернути 20.02 до 24 год. 00 хв. Наведене формулювання питання дозволяє перевести аналіз у прагмалінгвістичну площину з використанням юридичних концептів «термін» і «строк».

Юридичне визначення понять «строк» і «термін» подається в Цивільному кодексі України: «Строком є певний період у часі, зі *спливом* якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення» (ст. 251 п. 1); «Строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами» (ст. 252 п. 1). З лінгвістичного погляду наведене визначення строку означає, що обмежена строком юридична дія має бути виконана до 24.00 останнього дня встановленого строку. Таким чином, з урахуванням юридичного визначення поняття «строк» є лінгвістичні підстави стверджувати, що висловлення «строком на 10 днів» є рівнозначним висловленню «до десятого дня включно».

²⁵ Див., зокрема: *Городенська К.* Правильно визначаєте календарні межі // Українська мова. — 2005. — № 3. — С. 53.

«Терміном є певний момент у часі, з *настанням якого* пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення» (ст. 251 п. 1). «Термін визначається календарною датою або вказівкою на подію, яка має неминуче настати» (ст. 252 п. 2). З лінгвістичного погляду наведене визначення терміну означає, що обмежена терміном юридична дія має бути виконана до 24.00 останнього дня перед встановленим терміном. Таким чином, з урахуванням юридичного визначення поняття «термін» є лінгвістичні підстави стверджувати, що висловлення «узяв у борг до 20.02» не є рівнозначним висловленню «до двадцятого лютого включно».

Оскільки в досліджуваному текстовому фрагменті міститься вказівка на певну календарну дату — «20.02», є лінгвістичні підстави стверджувати, що цей текст визначає термін повернення боргу, а отже, «момент у часі, з *настанням якого* пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення» (ст. 251 п. 1) (пор. вислів «узяв у борг на 10 днів», який визначає строк боргу). Це дає лінгвістичні підстави стверджувати, що формулювання «узяв у борг до 20.02» не передбачає повернення боргу 20 лютого.

При аналізі тексту документа, який має юридичні наслідки, експерт виходить також із презумпції неаномальності цього тексту, тобто відповідності тексту мовним нормам узагалі і принципам юридичної техніки зокрема. Ця презумпція впливає з принципу лінгвальної визначеності юридичного дискурсу — лінгвістичного корелята принципу юридичної визначеності права. З презумпцією неаномальності тексту пов'язані експертні презумпції нижчого порядку, зокрема презумпція лексичної однозначності тексту. Ця презумпція, передбачає, що 1) слова й словосполучення в межах юридичного документа вживаються в прямому, а не в переносному лексичному значенні, та 2) релевантні компоненти лексичної семантики в межах юридичного документа не можуть імплікуватися (тобто опускатися в підтекст).

З урахуванням зазначеного є лінгвістичні підстави стверджувати, що при інтерпретації висловлення «узяв у борг до 20.02» як такого, що є рівнозначним висловленню «узяв у борг до 20.02 включно», аналізований текстовий фрагмент суперечить вихідній експертній презумпції його неаномальності, оскільки така інтерпретація вислову «узяв у борг до 20.02» виходить з того, що релевантний компонент лексичної семантики («включно») не представлений у тексті експліцитно.

Якщо з двох альтернативних інтерпретацій текстового фрагмента 1) борг необхідно повернути 19.02 до 24 год. 00 хв. та 2) борг необхідно повернути 20.02 до 24 год. 00 хв. перша інтерпретація відповідає вихідним експертним презумпціям комунікативної достатності та неаномальності тексту, а друга інтерпретація суперечить цим презумпціям, є підстави стверджувати, що лінгвістично аргументованою є перша інтерпретація.

Приклад 2. Об'єктом експертного лінгвістичного дослідження стали фрагменти тексту резолютивної частини постанови Печерського районного суду м. Києва у справі № 2-а-581/11 від 05.04.2011:

«Зобов'язати Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва вчинити дії, спрямовані на перерахунок та забезпечення виплати недоотриманих громадянином Х ... сум державної пенсії ... (перелік юридичних підстав)» і «Зобов'язати Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва вчинити дії, спрямовані на перерахунок та забезпечення виплати недоотриманих громадянином Х ... сум додаткової пенсії ... (перелік юридичних підстав)».

Наведені фрагменти резолютивної частини постанови суду зумовили різнотлумачення й альтернативні інтерпретації судового припису: 1) постанова зобов'язує Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва перерахувати й виплатити громадянину Х недоотримані суми державної та додаткової пенсії; 2) постанова не містить такого зобов'язання.

Юридичний представник зацікавленої особи (громадянина Х) звертався до лінгвістичної експертизи з таким питанням:

1. «Чи є тотожними за значенням висловлення:

“Зобов'язати Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва вчинити дії, спрямовані на перерахунок та забезпечення виплати недоотриманих громадянином Х, як інвалідом II групи, сум державної пенсії (додаткової пенсії)” і “Зобов'язати Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва перерахувати і виплатити недоотримані громадянином Х, як інвалідом II групи, суми державної пенсії (додаткової пенсії)”?».

Наведене формулювання питання не передбачає можливості виходу на вищий, комунікативний рівень аналізу тексту. Відповідь на це питання не дає експерту можливості вибудовувати лінгвістичну аргументацію з опорою на поняття комунікативної норми та систему дискурсивних практик із застосуванням категорії лінгвальної визначеності. Висновок лінгвістичної експертизи дає заперечну відповідь на запропоноване питання. Така інтерпретація тексту постанови (що наведені вислови не є тотожними, а отже, постанова не містить припису перерахувати й виплатити громадянину недоотримані кошти) суперечить здоровому глузду й не підтримує юридичної позиції замовника експертизи.

Аналіз наведеного текстового фрагмента в прагмалінгвістичній проекції дозволяє застосувати в аргументації лінгвістичний корелят категорії юридичної визначеності — категорію лінгвальної визначеності, яка реалізується на рівні юридичного дискурсу. При цьому експерт виходить із презумпції комунікативної достатності структурних елементів тексту, який має юридичні наслідки.

Питання для лінгвістичної експертизи, яке дає експертові змогу перенести аналіз фактів мовлення у площину прагмалінгвістики й оперувати категоріями комунікативного синтаксису, може мати таке формулювання:

2. «Який припис до Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва міститься в постанові Печерського районного суду м. Києва у справі № 2-а-581/11 від 05.04.2011?».

Експертна презумпція комунікативної достатності передбачає наявність у постанові суду конкретного судового припису: така презумпція впливає як логічний наслідок з принципу лінгвальної визначеності, який характеризує юридичний дискурс. Тому експерт виходить з того, що постанова суду містить конкретний припис. Згідно з усталеною комунікативною нормою оформлення в суді постанови відповідного — директивного — змісту, такий припис має бути оформлений у вигляді перформативного дієслова зі значенням «постановляти» та граматично пов'язаних із цим дієсловом компонентів — інфінітивних конструкцій на позначення власне судового розпорядження. При цьому презумпція комунікативної достатності структурних елементів тексту передбачає, що граматично пов'язані з перформативним дієсловом компоненти на позначення власне розпорядження суду наділені конкретною лексичною семантикою (що з лінгвістичного погляду забезпечує конкретність припису, а відтак і відповідає вимозі лінгвальної визначеності постанови суду як складника юридичного дискурсу).

В аналізованому текстовому фрагменті перформативне дієслово *постановив* граматично пов'язане з інфінітивною конструкцією *зобов'язати Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва вчинити дії, спрямовані на перерахунок та забезпечення виплати недоотриманих громадянином Х, як інвалідом II групи, сум державної пенсії (додаткової пенсії)*.

Власне припис до Управління Пенсійного фонду сформульовано у вигляді інфінітивної конструкції *вчинити дії*, яка поширюється граматично залежною підрядною означальною конструкцією *спрямовані на перерахунок та забезпечення виплати (недоотриманих громадянином Х ... сум)*. Інфінітивна конструкція *вчинити дії* являє собою лише граматичний компонент на позначення припису і не наділена лексичною семантикою дії, яка може позначати його конкретний зміст. В аналізованому текстовому фрагменті лексична семантика абстрактного іменника *дії* конкретизується підрядним реченням *спрямовані на перерахунок та забезпечення виплати*, при цьому на заміщення комунікативно зумовленої позиції лексичного компонента зі значенням конкретної дії на позначення власне судового припису можуть претендувати лише однорідні лексичні компоненти *перерахунок* і *забезпечення виплати*. Інших лексичних компонентів, які можуть претендувати на зазначений змістовий зв'язок, аналізований текст не містить. Якщо припустити, що лексичні компоненти *перерахунок* і *забезпечення виплати* у досліджуваному тексті вжито з відмінною комунікативною настановою, слід визнати, що аналізована постанова суду не містить конкретного припису до Управління Пенсійного фонду, що суперечить вихідній експертній презумпції комунікативної достатності структурно-змістових компонентів тексту в межах юридичного дискурсу.

Таким чином, є лінгвістичні підстави стверджувати, що в постанові Печерського районного суду м. Києва у справі № 2-а-581/11 від 05.04.2011 на позначення конкретного змісту припису до Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва використано віддієслівний іменник *перерахунок* і віддієслівну іменникову сполуку *забезпечення виплати*, які пов'язані однорідним граматичним зв'язком, що є граматичним маркером їх змістової рівноправності. Отже, з погляду комунікативної лінгвістики є підстави стверджувати, що аналізована постанова містить припис перерахунку й забезпечення виплати недоотриманих громадянином Х, як інвалідом II групи, сум державної пенсії та додаткової пенсії.

Зазначений висновок підкріплюється також тим, що при такій інтерпретації аналізований текстовий фрагмент засвідчує несуперечливі синхронічні змістові відношення з іншими комунікативно пов'язаними структурними елементами тексту аналізованої постанови, зокрема з її преамбулою: «05 квітня 2011 року суддя Печерського районного суду Соколов О. М., розглянувши в порядку скороченого провадження ... адміністративну справу за позовом громадянина Х до Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва *про визнання дій неправомірними та зобов'язання зробити перерахунок і виплату пенсії особі*, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи, постановив: ...», а також з іншими фрагментами резолютивної частини постанови: «Адміністративний позов Громадянина Х до Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва *про визнання дій неправомірними та зобов'язання зробити перерахунок і виплату пенсії особі*, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи *задовольнити. Визнати неправомірними дії Управління Пенсійного фонду України в Печерському районі м. Києва щодо нарахування та виплати громадянину Х, як інваліду II гру-*

ни, державної пенсії та додаткової пенсії за шкodu, заподіяну особі ..., починаючи з 21 вересня 2010 року».

Альтернативна інтерпретація аналізованого фрагмента (яка виходить з того, що резолютивна частина постанови не містить припису перерахувати й забезпечити виплату недоотриманих громадянином Х, як інвалідом II групи, сум державної та додаткової пенсії) з лінгвістичного погляду свідчить про внутрішню змістову суперечність між спірним фрагментом резолютивної частини постанови й наведеними вище фрагментами (преамбулою й іншими фрагментами резолютивної частини), що суперечить принципу лінгвальної визначеності.

Із зазначеного вище можна зробити такий висновок: якщо з двох альтернативних інтерпретацій фрагменту тексту постанови суду одна інтерпретація передбачає невідповідність аналізованого тексту принципу лінгвальної визначеності й суперечить вихідній експертній презумпції комунікативної достатності структурних елементів тексту в межах юридичного дискурсу, а друга інтерпретація підтверджує таку відповідність, є підстави вважати лінгвістично аргументованою другу інтерпретацію.

2. Презумпція стильової однорідності юридичного тексту та презумпція релевантності маркованого мовного засобу передбачають, що: 1) у юридичному тексті мовні засоби вжито лише в нейтральному стилістичному значенні; 2) при використанні в тексті нормативно-правового документа стилістично маркованого (тобто відмінного від нейтрального) мовного засобу його значення в цьому тексті не тотожне значенню відповідного нейтрального засобу. Застосування цих експертних презумпцій з опорою на вихідну презумпцію неаномальності нормативно-правового тексту дозволяє аргументовано інтерпретувати значення маркованого текстового елемента, різночитання якого пов'язане з потенційним ототожненням такого елемента з його стилістично нейтральним відповідником.

Приклад 3. Об'єктом експертного дослідження стало альтернативне трактування тексту статті 254-2 п. б Кримінального кодексу України 1960 року «Перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень»: «Застосування нестатутних методів впливу щодо підлеглого, або перевищення дисциплінарної влади, якщо ці дії завдали істотної шкоди, а так само застосування насильства щодо підлеглого карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років».

Пошук відповіді на питання, винесені на розгляд експерта, передбачав оцінку істинності кожної з двох альтернативних версій прочитання тексту аналізованої статті закону, а саме: 1) вислів *якщо ці дії завдали істотної шкоди*, який міститься в пункті «б» статті 254-2 Кримінального кодексу України 1960 року, поширюється лише на попередню частину розглядуваної статті: *застосування нестатутних методів впливу щодо підлеглого або перевищення дисциплінарної влади* і не поширюється на частину статті, яка слідує за ним: *а так само застосування насильства щодо підлеглого*; 2) вислів *якщо ці дії завдали істотної шкоди*, який міститься в пункті «б» статті 254-2 Кримінального кодексу України 1960 року, поширюється також і на частину статті, яка слідує за ним: *а так само застосування насильства щодо підлеглого*.

Аналізована стаття закону граматично оформлена у вигляді складнопідрядного речення з трьома однорідними поширеними підметами в головній частині: 1) *застосування нестатутних методів впливу щодо підлеглого*; 2) *перевищен-*

ня дисциплінарної влади; 3) застосування насильства щодо підлеглого. У ролі підрядної частини виступає обставинне речення умови *якщо ці дії завдали істотної шкоди*, яке слідує за другим поширеним підметом. Питання, винесене на експертизу, вимагало аналізу граматичних і змістових зв'язків підрядної частини *якщо ці дії завдали істотної шкоди* в межах тексту цієї статті.

Однорідний поширений підмет (3) *застосування насильства щодо підлеглого* пов'язаний з двома попередніми однорідними частинами єднальним композитним сполучником *а так само*. Для текстів нормативно-правових документів цей сполучник не є нейтральним: для нейтрального поєднання однорідних частин у таких текстах використовують сполучники *і, й, та* (в значенні *і*). При інтерпретації значення вжитих у цьому тексті лексичних і граматичних форм віднесеність тексту до жанру нормативно-юридичних документів і відповідні дискурсивні практики відіграють вирішальну роль. При цьому експерт виходить із презумпції, що аналізований текст не є аномальним і його оформлення відповідає жанровим вимогам. Зокрема, визначальними дискурсивними ознаками мови нормативно-правових документів, до яких належить текст Кримінального кодексу України, є стильова однорідність тексту, його конкретність і однозначність. Жанр нормативно-правових документів не передбачає вживання функціонально невиправданих стилістично маркованих елементів тексту.

Експертна презумпція стильової однорідності тексту й пов'язана з нею презумпція релевантності маркованого мовного засобу дають підстави стверджувати про функціональну відмінність «не-нейтрального» сполучника *а так само*: цей сполучник в аналізованому тексті має значення, яке не збігається зі значенням нейтральних єднальних сполучників *і, й, та* (в значенні *і*). Лише при інтерпретації в офіційному тексті «не-нейтрального» мовного засобу порівняно з відповідним нейтральним, як функціонально нетотожного, таке слововживання або граматична форма є лінгвістично виправданими. При відмінній інтерпретації використання в офіційному тексті стилістично маркованого мовного засобу (як функціонально тотожного нейтральному) є лінгвістичні підстави стверджувати, що стильова однорідність такого тексту порушена, що є показником його аномальності. Для визначення функції композитного сполучника *а так само* в аналізованому фрагменті тексту необхідно з'ясувати його семантичну відмінність порівняно з нейтральними *і, й, та* (в значенні *і*).

Семантика композитного сполучника *а так само* виводиться на підставі його внутрішньої форми. Розглядуваний сполучник, який утворено шляхом частиномовної транспозиції, частково зберігає лексичну семантику вихідного аналітичного прислівника *так само*. Аналітичний прислівник *так само* в реченні виконує функцію обставини й позначає спосіб дії, аналогічний до вже згадуваного раніше²⁶. Пор.: «Петро залишив роботу на понеділок, Микола зробив *так само*». Похідний від прислівника *так само* композитний сполучник *а так само* у реченні виконує типову для єднального сполучника функцію поєднання синтаксично рівноправних частин, в аналізованому тексті — поєднує однорідні поширені підмети (2) і (3), але крім цього вказує також на спосіб дії, про яку йдеться в приєднуваній ним частині (*застосування насильства*), як аналогічний уже згадуваному раніше. У попередньому контексті описувані дії: (1) *застосування нестатутних методів впливу щодо*

²⁶ Див.: Словник української мови : В 11 т. — К., 1979. — Т. 10. — С. 18.

підлеглого і (2) перевищення дисциплінарної влади обмежено дотриманням умови якщо ці дії завдали істотної шкоди. Зазначене обмеження дії є єдиним компонентом, на семантичний зв'язок з яким може претендувати композитний сполучник *а так само*, який характеризує спосіб дії як аналогічний до згадуваного раніше: *а так само* = «з дотриманням тієї ж умови». Таким чином, композитний сполучник *а так само* у складі висловлення *а так само застосування насильства щодо підлеглого* вказує на семантичний зв'язок цього висловлення з підрядним реченням умови якщо ці дії завдали істотної шкоди. Якщо припустити, що такого зв'язку не існує, уживання композитного сполучника *а так само* в цьому контексті замість нейтрального і (й) або *та* (в значенні і) стає невиправданим, а текст статті 254-2 (б) слід визнати синтаксично і стилістично аномальним.

Для верифікації отриманого висновку про існування семантичного зв'язку між підрядним реченням умови якщо ці дії завдали істотної шкоди і висловом *а так само застосування насильства щодо підлеглого* можна штучно розірвати семантичний зв'язок між композитним сполучником *а так само* і підрядним реченням умови якщо ці дії завдали істотної шкоди, вилучивши підрядне речення умови із синтаксичної структури аналізованого складного речення: *Застосування нестатутних методів впливу щодо підлеглого, або перевищення дисциплінарної влади, а так само застосування насильства щодо підлеглого карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років*.

При цьому функціональна невиправданість уживання в тексті маркованого композитного сполучника *а так само* замість нейтрального стає очевидною, а отже, стає очевидною й синтаксична аномальність аналізованого текстового фрагмента, що суперечить вихідній експертній презумпції коректного мовного оформлення тексту закону.

З урахуванням експертних презумпцій стильової однорідності нормативно-правового тексту та релевантності маркованого мовного засобу та з опорою на вихідну презумпцію коректного мовного оформлення нормативно-правового тексту є лінгвістичні підстави заперечити першу з наведених альтернативних версій інтерпретації пункту «б» статті 254-2 Кримінального кодексу України 1960 року.

Інтерпретація тексту закону або іншого тексту, який має юридичні наслідки, так чи інакше відбувається щоразу при вирішенні будь-якого юридичного питання. З огляду на мовленнєве втілення правової норми або відомостей, що мають юридичне значення, така інтерпретація великою мірою є власне лінгвістичною. За наявності альтернативних інтерпретацій юридичного тексту арбітром-інтерпретатором є суд, який стоїть перед необхідністю обов'язково винести рішення у справі, і це рішення має бути мотивованим і обґрунтованим. Для винесення такого рішення може поставати необхідність залучення спеціальних лінгвістичних знань.

Текст, який має юридичні наслідки, є частиною юридичного дискурсу і пов'язаний багатьма парадигматичними й синтагматичними зв'язками з іншими його складниками, до яких він прямо чи опосередковано відсилає інтерпретатора. «Правильність» тлумачення юридичного тексту, який набув законної сили, виявляється не в його референції з об'єктивною реальністю, не в можливості чи неможливості достеменно встановити волю законодавця, а в несуперечливих синхронічних відношеннях аналізованих фрагментів тексту з інши-

ми елементами юридичного дискурсу²⁷. З іншого боку, інтерпретація такого тексту щоразу відбувається з урахуванням відмінних контекстуальних факторів у конкретному випадку правозастосування. Тому остаточний зміст юридичного тексту встановлюється й конкретизується лише при його правозастосуванні.

Та чи інша інтерпретація тексту закону визнається обґрунтованою й правомірною завдяки аргументації, яка може бути більш або менш ефективною. Аргументаційна діяльність інтерпретатора при тлумаченні тексту, який має юридичні наслідки, у кожному конкретному випадку правозастосування є невід'ємним складником існування права²⁸. Інтерпретаційну діяльність ми розглядаємо як таку, що має риторичний, аргументаційний характер і вибудовується не лише на логічних побудовах, а з використанням усіх можливих засобів мовленнєвого впливу. При цьому аргументи характеризуються не як правильні або неправильні, а як сильні або слабкі. У процесі інтерпретації тексту, як і в будь-яких інших риторичних побудовах, аргументація не розглядається як остаточна, єдино можлива, але вона має бути переконливішою, сильнішою від тієї, яка висувається на підтримку поглядів протилежної сторони. Використання сучасних прагмалінгвістичних прийомів і методів аналізу та поєднання логічних і лінгво-когнітивних моделей аргументації значно розширює можливості лінгвістичної експертизи.

За необхідності залучення спеціальних знань з галузі лінгвістики при інтерпретації спірних фрагментів текстів нормативно-правових актів та інших текстів, що мають юридичні наслідки (доручення, договори, розписки, заповіти, тощо), лінгвістичну експертизу, яка виходить із принципу лінгвальної визначеності юридичного дискурсу, спирається на систему дискурсивних практик і вибудовується на достатньо формалізованих моделях аргументації, можна розглядати серед засобів реалізації одного з важливих принципів верховенства права — принципу юридичної визначеності в правозастосуванні.

L. V. AZHNIUK

LINGUISTIC BACKGROUND OF LEGAL CERTAINTY

The article offers a linguistic explanation and theoretical justification of a special category of linguistic certainty which is the reflection of the category of legal certainty in the juridical discourse. The application of this category is instrumental for the development of the methods of the linguistic examination of the disputed textual material in particular and forensic linguistics methodology in general. A starting point of the linguistic expert examination is the presumption of the communicative sufficiency of the juridical text and its linguistic adequacy. A number of lower ranking presumptions derive from this presupposition, namely the presumption of lexical and grammatical unambiguity of the verbal communication means, the presumption of the stylistic homogeneity of the text, the presumption of the relevance of the marked linguistic means etc. The paper argues that the linguistic argumentation of the expert opinion is based on the cognitive models of the reception of the juridical text. The examples of concrete expert examinations are provided as the illustrations of the practical application of the principle of linguistic certainty. The application of the principle of linguistic certainty in forensic linguistics will enable formalization of the analytical methods and its refinement of the acceptable for jurisprudence cognitive models.

Key words: legal certainty, linguistic certainty, linguistic expert examination, juridical linguistics.

²⁷ Див.: Баранов В. М., Александров А. С., Голев Н. Д. Риторика и право // Юрислингвистика-3 : Пробл. юрислингвист. экспертизы. — Барнаул, 2002. — С. 113.

²⁸ Там же. — С. 121 (з посиланням на: *Perelman Ch. The idea of justice and the problem of argument.* — London. 1963. — P. 101).